Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.
Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

Symposium Ontwikkelingen met het Ontwikkelingsprofiel, vrijdag 20 mei 2005

Monique Veerkamp

Met grote belangstelling voor het Ontwikkelingsprofiel toog ik vrijdag 20 mei jongstleden naar Amersfoort. Daar werd het symposium *Ontwikkelingen met het Ontwikkelingsprofiel* gehouden, georganiseerd door de Symforagroep tezamen met de Stichting Ontwikkelingsprofiel. De dagvoorzitter Ria Reul-Verlaan bracht in haar inleiding onder de aandacht dat op deze dag de tweede, in belangrijke mate herziene, versie van het Ontwikkelingsprofiel in boekvorm was verschenen.

Robert Abraham, bedenker, ontwikkelaar en stimulator van het Ontwikkelingsprofiel schetste de stand van zaken. Het Ontwikkelingsprofiel beoogt zowel de mogelijkheden als de beperkingen van een individu te inventariseren. Hierbij gaat het niet alleen om de beschrijving van het manifeste gedrag, in de zin van handelen, denken en voelen, maar ook om verduidelijking van iemands psychodynamiek.

Als hoofdbehandelaar van de Centra voor Specialistische Psychotherapie De Zwaluw en De Enk besprak Theo Ingenhoven de ontwikkelingsniveauspecifieke strategieën in de (dag)klinische psychotherapie. Zonder het Ontwikkelingsprofiel daadwerkelijk af te nemen, blijkt het mogelijk om vanuit het Ontwikkelingsprofiel als referentiekader een sterkte-zwakteanalyse van een cliënt te geven, waarbij de disadaptieve, maar vooral ook de adaptieve vermogens (de 'eilandjes van gezondheid') in kaart gebracht kunnen worden. Het Ontwikkelingsprofiel biedt de mogelijkheid om niet alleen de kernproblemen van een cliënt te rubriceren en te komen tot een behandelfocus, maar ook om te voorspellen wat in de therapeutische relatie een thema zal zijn en welke tegenoverdrachtsgevoelens zullen spelen.

Quin van Dam, psychoanalyticus, vertelde van zijn poging om klinisch materiaal op het gebied van indicatiestelling te vertalen in wetenschappelijk toetsbare uitspraken met gebruikmaking van het Ontwikkelingsprofiel. Hij vroeg een aantal collegae-analytici te omschrijven welke afwegingen zij maakten bij het stellen van een behandelindicatie voor een psychoanalyse of een psychoanalytische psychotherapie. Daarnaast vroeg hij naar de kenmerken van cliënten die aanleiding geven tot een gunstig of stagnerend psychoanalytisch proces. Deze reacties liet hij scoren door een aantal supervisoren van het Ontwikkelingsprofiel. Het Ontwikkelingsprofiel bleek de mogelijkheid te leveren om deze klinische overwegingen met betrekking tot de indicatiestelling en de voortgang van het analytisch proces te vertalen in wetenschappelijk toetsbare persoonlijkheidskenmerken van cliënten. De benodigde competenties van behandelaars konden ook vertaald worden in functies van het Ontwikkelingsprofiel. Zo lijkt dit exploratieve onderzoek een eerste stap te zijn in de richting van een wetenschappelijke onderbouwing van de indicatiestelling voor de psychoanalyse en de psychoanalytische psychotherapie.

Liesbeth Eurelings-Bontekoe, klinisch psycholoog en universitair hoofddocent, zag in haar voordracht het Ontwikkelingsprofiel als een waardevolle aanvulling op het *golden couple*, de NVM en de MMPI-2 (Nederlandse Verkorte MMPI resp. Minnesota Multi-phasic Personality Inventory). Een praktische oefening werd verzorgd door Joanneke Overeem-Seldenrijk. Marike Polak nam ons mee in het psychometrisch onderzoek van het Ontwikkelingsprofiel. Als methodoloog lukte het haar aansluiting te maken met al die clinici die allergische reacties vertonen op termen als 'Cronbach's alpha'en 'correspondentieanalyse'. Deze herziene versie van het Ontwikkelingsprofiel blijkt nog steviger in zijn psychometrische schoenen te staan.

Ellen Willemsen, psychiater, vertelde van haar bevindingen met het Ontwikkelingsprofiel in haar onderzoek naar de relatie tussen eetstoornissen en persoonlijkheid.
Een verrassende toepassing van het Ontwikkelingsprofiel kwam van Adriaan van 't Spijker, psychotherapeut en universitair docent, in de psychische begeleiding van mensen met kanker. Weliswaar vanuit onderzoek met een kleine populatie, achtte hij de beoordeling van de persoonlijkheid van belang bij het inschatten van het risico op psychische problemen. Bij twintig tot vijfentwintig procent van de kankerpatiënten is er sprake van aanpassingsproblemen of blijkt de ernstige ziekte een luxerende factor voor reeds aanwezige psychische problemen. Zijn bevindingen leidden tot de aanbeveling voor begeleiding en therapie bij kankerpatiënten dat in de medisch diagnostische fase de focus dient te liggen op het gebied van actieve coping, sociale steun en afhankelijkheid. Daarnaast is het in de behandelfase van belang het copingrepertoire uit te breiden met passieve coping, bijvoorbeeld de acceptatie van de beperkingen en het versterken van rijpere afweer.
Ook binnen de coachingpraktijk blijkt het Ontwikkelingsprofiel een bruikbare methode om richting en grenzen van het coachingproces te bepalen, zo hield Wubbo Scholte, psycholoog-psychotherapeut, ons voor. De setting en het contract met de cliënt blijken hierin het meest bepalend: indien er een langdurig en intensief coachingtraject geïndiceerd lijkt, waarin de focus voorbij het werk ligt, is het Ontwikkelingsprofiel een goede keuze. Aan de hand van het voorbeeld van een rivaliserende bedrijfscultuur liet Wubbo Scholte zien dat het referentiekader van het Ontwikkelingsprofiel een welkome handleiding is in het onderzoek naar en verandering van (neurotische) bedrijfsculturen. Ten slotte legde hij het idee neer om het gestructureerde interview van het Ontwikkelingsprofiel te herschrijven voor de wereld van de arbeidsgerelateerde problematiek met meer narcismesparende vragen.
Hjalmar van Marle, hoogleraar forensische psychiatrie, sloot de rij met zijn bevindingen met het Ontwikkelingsprofiel in de forensische psychiatrie. Voor advisering van de rechtbank wordt forensisch psychiatrisch onderzoek, forensisch psychologisch onderzoek en eventueel klinische observatie ingezet om te komen tot een uitspraak over de toerekeningsvatbaarheid en de recidivegevaarlijkheid van een verdachte en daarmee over de strafmaat. Het Ontwikkelingsprofiel levert een kwalitatief en kwantitatief gestandaardiseerde registratie van de kwetsbaarheid op, geeft zicht op situatieve en persoonlijkheidsfactoren en leert het luxerend moment dat voorafging aan de daad, begrijpen. Ten behoeve van preventie kan het Ontwikkelingsprofiel tevens zicht geven op risicovolle en beschermende factoren.
Zo werd op het symposium een waaier van toepassingen gepresenteerd. Juist in de toepassing ervan in de klinische praktijk zie ik een grote toekomst weggelegd voor het Ontwikkelingsprofiel. Als denkkader en gemeenschappelijke taal, bijvoorbeeld in multidisciplinaire teams, is het zeer bruikbaar. Er is oog voor de gezonde kanten van een individu, hetgeen aanknopingspunten biedt voor de behandeling.
De toegankelijkheid van de taal van het Ontwikkelingsprofiel voor cliënten werd eveneens door meerdere sprekers benadrukt. Als diagnostisch instrument heeft het Ontwikkelingsprofiel zijn waarde reeds bewezen, maar het nadeel blijft dat het afnemen en verwerken van het Ontwikkelingsprofiel arbeidsintensief en tijdrovend is.
Terugkijkend op deze dag en om in termen van het Ontwikkelingsprofiel zelf te spreken: het Ontwikkelingsprofiel is inmiddels opgeschoven naar een rijper ontwikkelingsniveau en heeft vandaag in alle voordrachten zijn adaptieve vermogens bewezen. Gewapend met het boek van de herziene versie, waarin ook de vele toepassingen beschreven zijn, keerde ik huiswaarts, een waardevolle symposiumervaring rijker.

M. Veerkamp is psychotherapeut bij het Centrum voor Specialistische Psychotherapie te Oegstgeest, onderdeel van Rivierduinen.

De onbewuste relatie – psychoanalytische beschouwingen

Sacha de Reuver

Zaterdag 4 juni vond het tweeëntwintigste PSU-symposium plaats in de Janskerk te Utrecht. Op een wat druilerige dag werden we meegenomen in een rêverie met als thema de onbewuste relatie tussen analyticus en analysant.
Na de inleiding door Ad Boerwinkel, die de aandacht van het weer buiten naar binnen in de kerk wist te leiden, was het Jef Dehing die het spits afbeet om zich te wagen aan een theoretische onderbouwing van het ruime begrip 'onbewuste relatie'. Hierbij maakte hij gebruik van Bion, die drie verschillende lagen van het bewustzijn onderscheidde. De preconcepties, de bèta-elementen en de alfa-elementen. Kort gezegd, gaat Bion ervan uit dat de baby over een aangeboren onbewuste virtuele preconceptie beschikt (bv. aangeboren weten van de borst) die pas door het aanbieden van een realisatie van die preconceptie (de borst), tot een emotionele ervaring kan leiden. Bèta-elementen kunnen alleen afgesplitst worden en door projectieve identificatie door de moeder verteerd worden en in voor de baby behapbare alfa-elementen (representaties zoals dromen) worden omgezet. Deze alfa-elementen kunnen verdrongen worden, en zijn dus deels bewust en deels onbewust. Doel van de psychoanalytische behandeling is volgens Dehing de analysant te leren zijn eigen bèta-elementen om te zetten in alfa-elementen (mentaliseren) én helpen wat verdrongen is door duiding bewust te maken (bewuste alfa-elementen).
Hierna nam Annette Watillon het over met een zo nu en dan lastig verstaanbare maar tot de verbeelding sprekende voordracht over de rol van de droomcapaciteit van de moeder in het ontwikkelen van het denken van de baby. Lebovici heeft aangetoond dat moeders gedurende ongeveer twee jaren na de geboorte van hun kind meer toegang hebben tot hun eigen onbewuste en daarmee een grotere capaciteit tot rêverie hebben. Deze vaardigheid stelt moeders in staat om de door de baby geprojecteerde gevoelens op te nemen, te verteren en terug te geven. De moeder vervult de rol van 'container' en geeft betekenis aan hetgeen door baby ervaren wordt. Baby's hebben een aangeboren capaciteit om diverse stimuli met elkaar te verbinden (Stern) en om visuele stimuli in tactiele om te zetten, om zodoende de vele prikkels betekenis te geven. Tevens beschikken baby's over de capaciteit om het onbewuste van hun verzorgers en hun stemming waar te nemen. Verstoring van de rêverie van moeder, die nodig is voor het ontwikkelen van het denken bij de baby, kan door verschillende factoren geschieden. Als moeder psychotisch of depressief is, als er een transgenerationeel niet-gementaliseerd trauma is bij één van de verzorgers, of bij een drama in de familie (overlijden van naaste, verhuizing, moeilijkheden bij de bevalling).
De 'Belgische' ochtend werd afgesloten door Toon De Bruyne met een gepassioneerd betoog vol voorbeelden van onbewuste communicatie tussen analyticus en analysant en de rol van de rêverie als instrument om contact te maken met het onbewuste van de analysant. Dit vergt een verdragen door de analyticus van – zoals Bion het noemde – zonder verlangen en zonder geschiedenis zijn. Een moeilijke positie om in te verkeren, zo bleek ook uit de voorbeelden die de spreker gaf. Hoe meer de analysant zelf zijn 'container-contained'functie ontwikkelt des te minder wordt deze afhankelijk van dit vermogen van de analyticus.
Na de lunch ging Toon Rutgers verder met de moeilijkheden die kunnen ontstaan in het nemen van de overdracht, bij patiënten met een vroege stoornis. Hij maakte hierbij gebruik van het begrip 'projectieve identificatie' volgens Ogden. De patiënt bevindt zich in de paranoïd-schizoïde positie en projecteert geloochende delen van het zelf in de analyticus. De patiënt voert de druk op waardoor de analyticus ervaart wat de patiënt niet kan verdragen. De analyticus verteert de projectie in een vorm die de patiënt weer tot zich kan nemen. Moeilijkheid hierbij is dat een dergelijke projectie vanwege de intensiteit en het ontbreken van de behoefte bij de patiënt om zelf te begrijpen (te symboliseren) moeilijk te verdragen is. De druk ontneemt de analyticus de ruimte om zelf te denken en te voelen – zijn rêverie – waardoor het moeilijk is de over-

dracht te nemen. De positie van de patiënt, die gekenmerkt wordt door omnipotentie en de 'eis' begrepen te worden, maakt duidingen van het proces zinloos. Voor de analyticus is het de taak eerst het materiaal te begrijpen alvorens hij kan helpen. Duidingen ín de overdracht lijken meer aansluiting te vinden bij wat de patiënt kan opnemen.
Toon Verheugt nam het stokje over met een verhaal over hoe onbewuste processen een rol kunnen spelen bij diagnostiek in het forensische veld. Het gaat hierbij om onafhankelijke onderzoeken die door externe deskundigen na zes jaren TBS of een veelvoud daarvan in opdracht van de Minister van Justitie uitgevoerd worden. Verheugt besprak met name de patiënten die hem 'om de tuin wisten te leiden' en in eerste instantie (onbewust?) een mooier beeld wisten te schetsen van zowel de door hen bereikte emotionele resultaten als ook een zachtere versie van het door hen gepleegde delict wisten te presenteren. Eenmaal zelfs op een dusdanig overtuigende wijze dat ook de behandelaars deze versie van het delict hadden overgenomen in hun rapportages aan de rechtbank. Door gebruik te maken van zijn rêverieën ten aanzien van deze gesprekken met terbeschikkinggestelden kon de spreker tot een meer nauwkeurige diagnostiek komen en zijn advies hierop aanpassen: een niet-gestandaardiseerde diagnostische methode die veel informatie verschaft en die ontbreekt bij de in toenemende mate gebruikte risicotaxatie-instrumenten voor het inschatten van het recidiverisico.
De dag werd melodieus afgesloten door Lies Wiersema met een 'bespreking' van de *Symphonie Fantastique* van Berlioz. De componist had reeds in 1829 een poging gedaan om de toehoorders in een geleide rêverie mee te nemen door hun een programma uit te delen. Dit werd ook door de spreekster ten uitvoer gebracht of beter gezegd aan een onderzoek onderworpen door ons deels wel en niet van achtergrondinformatie te voorzien bij diverse te beluisteren delen. De vraag rees of de componist erin slaagde de luisteraars tot 'container' van zijn emoties te maken, die van de emoties van de uitvoerend artiest, of dat de luisteraars hun eigen rêverie ervoeren. In een poging een brug te slaan naar de dyade van de analyticus en analysant werd gesteld dat de analyticus niet zoals de luisteraar zonder (volledige?) vooringenomenheid kan luisteren om zodanig zijn eigen rêverie te ervaren.
De wat verbrokkelde discussie, uiteenlopend van de verhouding tussen de onbewuste relatie en de overdracht-tegenoverdrachtconstellatie tot het zoeken naar rêverie van de hakkende jeugd op housemuziek gaf aan dat er zeker op onbewust niveau behoorlijk wat werd losgemaakt tijdens deze dag. Opvallend was de centrale rol die weggelegd was voor het gebruik van projectieve identificatie als sleutel tot de onbewuste relatie. Marcel Schmeets besloot de dag met een dankwoord en de conclusie dat er ervaring voor nodig is om te vertrouwen dat het goed komt.

S. de Reuver is als psychotherapeut werkzaam bij Riagg Rijnmond Noord-West te Rotterdam en tevens als stagiaire bij het NPI te Utrecht.